

CINC QÜESTIONS ENTORN DEL PLURILINGÜISME ESTATAL

Isidor Marí i Mayans

Estudis d'Humanitats i Filologia

Universitat Oberta de Catalunya.

La legislatura que s'obre el 2004 presenta per primera vegada alguna possibilitat –modesta, sens dubte—d'obrir un debat estatal serè sobre l'evolució de l'Estat autonòmic. Ha estat una constant històrica que els sectors centrals dominants en el conjunt de l'Estat hagin escamotejat aquest tipus de diàlegs utilitzant alternadament dues estratègies igualment eficaces: condemnar les propostes catalanes (o basques) al silenci més absolut en els fòrums estatals de debat polític o neutralitzar-les amb una allau espantosa d'esgarips d'alarma per la destrucció de la sagrada unitat de la pàtria. No és previsible que aquestes dificultats desapareguin de cop i, d'altra banda, cal tenir en compte que la mateixa estructura de comunicació de l'Estat fa molt difícil la circulació d'idees de Catalunya a Madrid (i molt fàcil en sentit invers).

És cert que hi ha hagut debats entre experts –juristes, sociolingüistes—, però han de donar pas al debat polític i al debat públic, si volem que la situació evolucioni en sentit favorable.

La primera qüestió, doncs, és aconseguir un marc satisfactori de debat polític.

En el terreny dels principis, sembla imprescindible una reconsideració dels criteris desiguals en què es fonamenta la Constitució Espanyola pel que fa a la diversitat lingüística, cultural i nacional. Posar en evidència aquesta desigualtat entre les

llengües, cultures i nacionalitats d'un Estat compost com és el Regne d'Espanya és la primera condició per avançar cap a la igualtat formal i encara més per aspirar a una política de reparació de les conseqüències de la llarga història de desigualtats. La disimetria entre les llengües de l'Estat és tan antiga, està tan arrelada en la mentalitat corrent (es dona per descomptat que no pot ser d'altra manera) i té un reflex tan clar en l'ordenament jurídic, que costarà bastant modificar-la. Per què, si no, s'accepta tan fàcilment el deure unilateral de coneixement del castellà? La Constitució suïssa –i no oblidem que Suïssa té una composició lingüística de proporcions semblants a l'espanyola—consagra un principi completament invers: la llibertat lingüística. És l'Estat que s'ha d'adaptar a la realitat lingüística diversa, i no els ciutadans a la llengua (majoritària) de l'Estat.

En la meva opinió, no sols es tracta d'una desigualtat interioritzada com a “sentit comú”, sinó d'un prejudici que té una eficàcia funcional considerable, per tal de mantenir l'hegemonia de determinats grups socials, culturals, financers i ideològics en el conjunt de l'Estat. I aquesta utilitat pràctica és una raó més de les resistències a obrir un debat racional i tranquil sobre l'evolució de l'Estat autonòmic. Per què s'hauria de canviar una desigualtat tan oculta i profitosa?

Rafael Ll. Ninyoles ja va evidenciar aquestes desigualtats durant els anys de la transició –sense obtenir, per desgràcia, gaire ressò en els cercles polítics constituents. El

castellà, com a la constitució republicana de 1932, gaudeix de tres privilegis:

1. És llengua oficial única en el seu territori històric.
2. També és oficial en el territori històric de les altres llengües.
3. Es reserva l'oficialitat exclusiva en els òrgans centrals de l'Estat (legislatius, executius i judicials).

Els principis de la igualtat lingüística en espais polítics compartits (penseu, per exemple, en la Unió Europea) són més o menys la inversió d'aquests tres privilegis:

- a. Respectar la primacia funcional de cada llengua en el seu territori històric (com a llengua comuna d'ús públic).
- b. Establir la simetria dels drets personals extraterritorials entre totes les llengües (els mateixos drets per als anglòfons a París que per als francòfons a Londres –i els mateixos per als catalanoparlants a Madrid que per als castellanoparlants a Catalunya).
- c. La igualtat estricta en les institucions polítiques comunes.

En canvi, cal reconèixer que el catalanisme polític no ha estat gaire constant en la crítica d'aquesta desigualtat de tracte en l'ordenament de l'Estat. Per més que les Bases de Manresa de 1892, autèntica acta de naixement del catalanisme, ja declaraven que només la coigualtat entre les llengües de l'Estat es podia considerar un marc acceptable, els representants polítics del catalanisme no hi han insistit gaire, ni amb gaire èmfasi: en part, probablement, per l'escassa receptivitat de les institucions estatals; però en part, també, per la falsa suposició que el catalanisme no s'ha de preocupar per canviar l'Estat, sinó per canviar d'Estat.

La segona qüestió, per tant, és evidenciar de manera continuada les desigualtats del marc actual i legitimar la necessitat de la igualtat formal i d'una reparació dels efectes de la llarga desigualtat.

Una altra de les dimensions del debat ha de ser la concreció pública i visible d'un horitzó plurilingüe just, satisfactori per a la majoria i viable des de punts de vista tècnics i econòmics (sostenible, com es diu ara). Els millors referents internacionals ens poden proporcionar mostres adequades, tant en el terreny de les pràctiques estatals com en el dels principis del plurilingüisme igualitari en els organismes internacionals (Suïssa o la UE, per exemple).

En absència d'un referent àmpliament conegut d'ordenació justa del plurilingüisme, és molt fàcil que qualsevol petit avanç en l'ús de les llengües en algun organisme estatal (el plurilingüisme ocasional del Senat, per exemple) es presenti com un sostre de magnanimitat insuperable, que sols els radicals insaciats poden trobar insatisfactori.

En qualsevol cas, ha estat molt còmode fins ara per als poders estatals que mai s'hagi qüestionat seriosament la desigualtat del model, que mai no hagin hagut d'explicar i justificar el plurilingüisme desigual que practiquen.

La tercera qüestió, doncs, seria donar visibilitat pública a un model satisfactori de plurilingüisme estatal igualitari i reclamar que els poders de l'Estat expliquin i mirin de justificar la seva política plurilingüe desigual.

Si volem plantejar-nos en quins àmbits sectorials tindria més eficàcia que centréssim les demandes de plurilingüisme, suggeriria

que combinéssim canvis de gran visibilitat simbòlica (Corts Generals, legislació, moneda, documents oficials corrents) amb canvis de gran incidència funcional en la vida quotidiana de les persones (recepció de les televisions en català a tot l'Estat, emissió de pel·lícules en versió dual amb opció catalana a TVE, etc.).

És clar que hi ha casos en què les dues eficàcies –simbòlica i funcional– van estretament lligades, com seria el reconeixement de l'equivalència oficial de les denominacions de català o valencià per a referir-se a una mateixa llengua, o la consecució de l'oficialitat del català a la UE – que té molta més transcendència pràctica del que se sol creure.

Un altre àmbit en què resulta especialment important que s'introdueixin criteris igualitaris de plurilingüisme és el de les transformacions recents vinculades al procés de globalització –per exemple, la difusió social de les tecnologies de la informació i la comunicació, o les polítiques interculturals necessàries per a gestionar l'afluència de les noves migracions. En aquests camps sobre els quals s'està començant a definir una política pública i que previsiblement tindran una incidència enorme sobre tots els ordres de la societat, és essencial que s'hi vetlli especialment per un plurilingüisme equitatiu.

També és important que aquests canvis, a part de produir-se en els dos sentits –simbòlic i funcional–, es produeixin de manera continuada, per tal d'evidenciar que el procés de transformació es troba en curs, i no es tracta d'una consecució aïllada o final.

En quart lloc, per tant, és necessari introduir successivament el plurilingüisme en àmbits d'ús d'eficàcia simbòlica i funcional.

Finalment, podem valorar fins a quin punt és imaginable que aquestes transformacions avancin de manera satisfactòria. Molt sovint dubtem si és més fàcil canviar l'Estat o canviar d'Estat, si té més sentit treballar per un Estat espanyol més igualitari envers el plurilingüisme o seria més eficaç treballar per un marc propi de sobirania.

La meva opinió és que no hem de ser els únics a buscar respostes a aquesta disjuntiva, sinó que hem de demanar que les institucions polítiques de les quals formem part també ens donin la seva resposta argumentada a aquest dilema. M'agradaria saber què diuen els màxims responsables polítics de l'Estat espanyol i de la UE quan se'ls pregunta si és possible, sense plena sobirania política, aconseguir la igualtat real entre les llengües de l'Estat o de la UE. En realitat, és aquesta resposta la que legitimaria la nostra estratègia: si és possible la igualtat sense sobirania, cal que es demostrï amb els fets; i si no és possible, són els mateixos marcs estatals o comunitaris els que ens indiquen que cal aconseguir la plena sobirania política.

En definitiva, crec que només una perspectiva real d'autodeterminació de les nacionalitats subordinades pot fer que la nacionalitat hegemònica accepti la igualtat entre les llengües, cultures i nacions constitutives d'un Estat compost com el nostre. Per dir-ho amb la tòpica frase de Maragall (Joan), només un previsible “Adéu, Espanya” farà que Espanya ens digui un “Hola” plurilingüe, pluricultural i plurinacional. I això s'ha de dir des de posicions polítiques tan serenes com fermes, si volem que algú ens escolti i que, d'una vegada, s'entengui que no hi ha problema català, sinó problema espanyol: el problema

d'una nacionalitat hegemònica que es creu en el dret (i a sobre democràtic) de decidir quina ha de ser la nació, la cultura i la llengua dels altres. Per què la ciutadania espanyola no podria ser, com l'europea, compatible amb diverses opcions lingüístiques, culturals i nacionals?

Aquesta seria la darrera –o la primera? —qüestió (**LA** qüestió, vaja): demanar a l'Estat espanyol que ens aclareixi si la igualtat lingüística és possible sense sobirania política. No es tracta d'una pregunta tan retòrica com pugui semblar, ni ens convé donar per descomptat que ja coneixem la resposta. Així almenys és com jo ho veig.